

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

Ο ΠΑΤΗΡ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.

(Συνέχεια: Ίδε προηγούμενον ἀριθμόν).

Ἐπειδὴ δὲ τῶν συγγραμμάτων τῶν λογοποιῶν τούτων ἐλάττωσθα διεδώθησαν ἀποσπάσματα καὶ ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στερούμενα τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν μορφῆς, δεόν νὰ παρατεθῆ ἐν ταῦθα ἢ περὶ τῶν συγγραφέων τούτων κρίσις Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεως¹, ἔχουσα ὡς ἑξῆς: « Οὗτοι (οἱ πρὸ τοῦ Ἡροδότου » λογογράφοι) προαιρέσει τε ὁμοίᾳ ἐχρήσαντο περὶ τὴν ἐκλογὴν » τῶν ὑποθέσεων καὶ δυνάμεις οὐ πολὺ διαφερούσας ἔσχον ἀλλήλων, οἱ μὲν τὰς ἑλληνικὰς ἀναγράφοντες ἱστορίας, οἱ δὲ τὰς » βαρβαρικὰς· καὶ αὐτὰς δὲ ταύτας οὐ συνάπτοντες ἀλλήλαις, » ἀλλὰ κατ' ἔθνη καὶ κατὰ πόλεις διαιροῦντες καὶ χωρὶς ἀλλήλων ἐκφέροντες, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν φυλάσσοντες σκοπόν, ὅσαι » διεσώζοντο παρὰ τοῖς ἐπιχωρίοις μνημαὶ κατὰ ἔθνη τε καὶ κατὰ » πόλεις, εἴτ' ἐν ἱεροῖς, εἴτ' ἐν βεβήλοις ἀποκείμεναι γραφαί, ταύ- » τας εἰς τὴν κοινὴν ἀπάντων γνῶσιν ἐξενεγκεῖν, οἷας παρέλα- » δον μῆτε προστιθέντες αὐταῖς τι, μῆτ' ἀφαιροῦντες· ἐν αἷς καὶ » μῦθοι τινες ἐνῆσαν ὑπὸ τοῦ πολλοῦ πεπιστευμένοι χρόνου καὶ » θεατρικά τινες περιπέτειαι, πολὺ τὸ ἡλίθιον ἔχουν τοῖς νῦν » δοκοῦσαι. Λέξιν τε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν αὐτὴν ἄπαντες ἐπετή- » δευσαν, ὅσοι τοὺς αὐτοὺς προείλοντο τῶν διαλέκτων χαρακτῆ- » ρας, τὴν σαφήν, καὶ κοινὴν, καὶ καθαρὰν, καὶ σύντομον, καὶ » τοῖς πράγμασι προσφυῆ, καὶ μηδεμίαν σκευωρίαν ἐπιφαίνου- » σαν τεχνικὴν· ἐπιτρέχει μὲντοι τις ὥρα τοῖς ἔργοις αὐτῶν καὶ » χάρις, τοῖς μὲν πλείων, τοῖς δ' ἐλάττων, δι' ἣν ἐτι μένουσιν » αὐτῶν αἱ γραφαί.» Ἡ δὲ κρίσις αὕτη Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεως κατὰ τοσοῦτον μόνον διαφέρει τῆς ἐν τῇ ψυχῇ ἐκάστου ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς Ἡροδοτείου πραγματείας προσγινομένης εἰκόνας, καθ' ὅσον ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Ἡροδότου, ὡς ἐν εὐρυτάτῳ ὄλῳ, περιλαμβάνονται συλλληθῶν ὅσα ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ τοῦ εἰρημένου κριτικῷ λέγονται περὶ ἰδιαζουσῶν ἀρετῶν, προτιμήσεων καὶ ἐλλείψεων, ἀναφερομένων εἰς ὁλόκληρον ὁμάδα συγγραφέων. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν μετὰ συνθέσεως καὶ εὐλαβείας γινουμένην ἔρευναν τῆς προὑπαρχούσης ἱστορικῆς ὑλης, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν συμμετρικὴν καὶ ἀνάλογον πρὸς τὰ πράγματα θεμελιώδη ἀρχὴν, τὴν ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν παραστατέων ἀντικειμένων καὶ γεγονότων κρατοῦσαν, πρὸς δὲ καὶ ὅσον ἀποβλέπει εἰς τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου, ἢ τὴν βαθεῖαν προσώπων καὶ πραγμάτων ἐκτιμήσιν, — ἀρετὰς ζωηρότατα παρὰ Θουκυδίδη ἀναφαινόμενας —, ὡς πρὸς τὰ σημεῖα ταῦτα, ἐπαναλαμβάνομεν, ὁ Ἡρόδοτος οὕτως ἀνεπαρκῶς ἱκανοποιεῖ τὰς ἀπαιτήσεις σπουδαίας καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀκατασχέτου ἱστοριογραφίας, ὅσον καὶ πᾶς πρὸ αὐτοῦ ἄλλος λογογράφος. Ὡστε ὑπὸ τὴν ἐποψὴν ταύτην ὁ ἡμέτερος ἱστορικὸς ἀνίκει εἰσέτι μεταξὺ τῶν λογογράφων τούτων. Τότε ὅμως πῶς ἠδυνήθη νὰ διακριθῆ ὑπὲρ πάντας τοῖς λοιποῖς λογογράφους καὶ πόθεν ὀνομάσθη ἰδιαζόντως « Πατὴρ τῆς ἱστορίας; » Ἡ ὑπεροχὴ αὕτη ὀφείλεται οὐχὶ βεβαίως εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ παρεισαχθέντας, ἐν τῇ ἱστορίᾳ νεωτερισμούς, οὔτε εἰς τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν, μεθ' ἧς ἀφηγεῖται τὰ ἀντικείμενα, οὐδὲ εἰς τὴν ἐνάργειαν τῶν παραστάσεων, τὴν χάριν καὶ τὴν ἀνθηρότητα τῆς διηγήσεως, ἀλλ' ἐδράζεται μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀρμονικῆς διατάξεως καὶ τῆς εἰς ἕν ἐνπερίγραπτον καὶ εὐδιάκριτον ὅλον συγκροτήσεως πάσης ἐκεῖνης τῆς πλουσιωτάτης καὶ ἀνομοιοτάτης ὑλης, ἣν συνέχουσι καὶ περιβάλλουσιν οἱ δεσμοὶ μιᾶς ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ἔργου δικαιοσύνης ἰδέας. Ἀλλὰ τὸ ὅλον τοῦτο, δυνάμει τῆς ὑπὸ ἐποψὴν ἠθικοθησκευτικῆν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐρευνῆς κανονιζούσης τὴν ἐκλογὴν καὶ παραστάσιν τῶν καθ' ἕκαστα μερῶν αὐτοῦ, ἐτι μᾶλλον ἐμψυχούται καὶ ἐξαιρεται οὕτως, ὥστε ἀποβαίνει καλλιτεχνικὸν ὄντως δημιουργημα, ὡραιότατα ἐξεργασμένον καὶ

ὄργανωμένον. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐνότητα καὶ τὴν εὐρύτητα τοῦ περιεχομένου τοῦ ἔργου τοῦ Ἡροδότου ὁ ἀνωτέρω διαληφθεὶς κριτικὸς Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς προτιμᾷ αὐτὸ οὐ μόνον ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων τῶν πρὸ τοῦ Ἡροδότου λογογράφων, ἀλλὰ πᾶς καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἔργου τοῦ Θουκυδίδου. Ἐπιφέρει δὲ τάδε αὐτολεξεῖ: « Ὁ δ' Ἀλικαρνασσεύς » Ἡρόδοτος γενόμενος ὀλίγῳ πρότερον τῶν Περσικῶν, παρεκτεί- » νας δὲ μέχρι τῶν Πελοποννησιακῶν, τὴν τε πραγματικὴν προ- » αἶρεσιν ἐπὶ τὸ μείζον ἐξήνεγκε καὶ λαμπρότερον, οὔτε πόλεως » μιᾶς οὔτε ἔθνου ἐνὸς ἱστορίαν προελόμενος ἀναγράψαι πολ- » λὰς δὲ καὶ διαφόρους πράξεις ἐκ τε τῆς Εὐρώπης, ἐκ τε τῆς » Ἀσίας, εἰς μίαν περιγραφὴν πραγματείας ἀγαγὼν· ἀρξάμενος » οὖν ἀπὸ τῆς τῶν Λυδῶν δυναστείας μέχρι τοῦ Περσικοῦ πολέ- » μου κατεδίβασε τὴν ἱστορίαν, πάσας τὰς ἐν τοῖς τεσσαράκοντα » καὶ διακοσίοις ἔτεσι γενομένας πράξεις, ἐπιφανεῖς Ἑλλήνων τε » καὶ βαρβάρων μὴ συντάξει περιλαβῶν· καὶ τῇ λέξει προσεπέ- » δωκε τὰς πυρραληφθείσας ὑπὸ τῶν πρὸ αὐτοῦ συγγραφέων ἀρε- » τὰς. Τούτοις (Ἡροδότῳ καὶ λογογράφοις) ἐπιγενόμενος Θουκυ- » δίδης, οὐτ' ἐφ' ἐνὸς ἐδουλήθη τόπου καθιδρῶσαι τὴν ἱστορίαν, » ὡς οἱ περὶ τὸν Ἑλλάνικον ἐποίνσαν, οὔτε τὰς ἐξ ἀπάσης χώ- » ρας, Ἑλλάνισιν ἢ βαρβάροις ἐπιτελεσθείσας πράξεις εἰς μίαν » ἱστορίαν συναγαγεῖν, μιμησάμενος Ἡρόδοτον... » Πάντων δὲ τούτων ἕνεκα δικαίως ὁ Ἡρόδοτος θεωρεῖται ὡς πατὴρ τῆς ἱστορίας καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ εἶναι ὁ μεγαλοπρεπέστατος πυλῶν, ὁ ἄγων εἰς τὴν δεμνοπρεπῆ τῆς ἱστορίας στοάν².

ΙΑ.

Περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐνότητος τοῦ ἔργου τοῦ Ἡροδότου³.

Ἐνθ' τὸ νῆμα τῆς ἀφηγήσεως παρ' Ἡροδότῳ ἐκτυλίσσεται κατὰ μεγάλας κυμάνσεις, μετὰ σταθερᾶς ὅμως ἀείποτε προόδου τῆς πράξεως, καθ' ἣν ἡ ἱστορία τοῦ Περσικοῦ κράτους ἀποτελεῖ τὸ κυριώτατον σημεῖον, πρὸς ὃ τείνει ὁ ἱστορικὸς μεθ' ἐκάστην παρέκβασιν, ἐγκατασπείρονται ἐξ ἄλλου πλεῖστα ὅσα κατὰ μέρος μικρὰ ἐπεισόδια, πληροῦντα ἰδίως τὰ ἐξ πρώτα βιβλία, ἐνθα μακροθεν πόλις καὶ ἀορίστος πῶς διαβλέπει τις τὰς σκιὰς τῶν προσώπων, ἅτινα μέλλουσι νὰ ἐμφανισθῶσιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς κατὰ τοὺς προσδεχθεῖς μεταξὺ τῶν δύο κόσμων ἀγῶνας. Τοσαῦτα δὲ περιεργα καὶ ἐπαγωγὰ ἐπεισοδιακὰ ἱστορήματα ἔχει περισυλλέξει ὁ συγγραφεὺς, ὥστε ἀδυνατεῖ πολλὰ εἰς τὸ σφοδρὸν αὐτῶν ρεῦμα, νάπομακρύνῃ πᾶσαν κοινολογίαν, τὸ κύριον θέμα παρακωλύουσαν, ἢ εὖρη τέλος τὴν κατάλληλον στιγμήν καὶ τὸ μέρος, ὅπως ἀδιάστως περιλάβῃ εἰς τὴν διήγησιν τὰ ἐπεισόδια ταῦτα⁴. Ἐνίας ὅμως τοῦ λόγου ἐκβολὰς αὐτὸς οὕτως ὁ ἱστορικὸς ἐπιχειρεῖ νὰ δικαιολογήσῃ, ἐπιλέγων ὅτι ἡ ἀφήγησις ἔχει ἀνάγκην προσθηκῶν, συσχετιζομένων πρὸς ἄλλα χωρῖα προηγούμενα⁵. Ὁ συμπολίτης αὐτοῦ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς πανταχοῦ ὅπου εὐρίσκει εὐκαιρίαν τινα σπεύδει νὰ ἐξάσῃ μᾶλλον τὴν ρητορικὴν ἀξίαν τῆς συνθέσεως καὶ τοῦ ὕψους, ἢ τὰς ἰδιαζούσας τῆ ἱστοριογραφία ἀρετὰς καὶ ἐν ἐδραία πεποηθίαν ὁμολογῶν ὅτι ὁ Ἡρόδοτος διὰ τῶν ἐπεισοδίων τούτων οὐδεμίαν ἐκνικῆ δυσκολίαν, ἀλλ' ἐφαρμοζεῖ ὑπὲρ τοῦ ἔργου αὐτοῦ μᾶλλον λεπτόν τι ρητορικὸν σχῆμα, ἐπιφέρει τάδε: « στυνείδως γὰρ Ἡρό- » δοτος, ὅτι πᾶσα μῆκος ἔχουσα ἀπὸ λόγου διήγησις, ἂν μὲν ἀ- » ναπαύσει τις λαμβάνῃ, τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροωμένων ἠδέως » διατίθῃσιν, ἐὰν δ' ἐπὶ τῶν αὐτῶν μέρη πραγμάτων, κἂν τὰ μά- » λιστα ἐπιτυγχάνηται, λυπεῖ τὴν ἀκοὴν τῷ κόρῳ, ποικίλῃν ἐδου- » λήθη ποιῆσαι τὴν γραφὴν, ὁμῆρον ζηλωτῆς γενόμενος· καὶ » γὰρ τὸ βιβλίον ἦν αὐτοῦ λάδωμεν, μέχρι τῆς ἐσχάτης συλλαβῆς » ἀγάμεθα καὶ αἰεὶ τὸ πλεῖον ἐπιζητούμεν⁶ » Ἐνθ' δ' ἀφ' ἐνὸς δι-

1) Περὶ τοῦ Θουκυδίδου χαρακτηῖρος. σ. 819. ἐφεξῆς.

1) Περὶ Θουκυδίδ. 820 πρβλ. πρὸς Γν. Πομπ. 767 ἐξῆς.

2) K, Abicht: Herodotos: Einl. I, σ. 17.

3) H. Stein: Herodotos: Einl. σ. 34. ἐξῆς.

4) Πρβλ. π. γ. I, 23. III, 48. IV, 167. V, 1. VI, 40, 107. VIII, 104. IX, 73, 93.

5) Πρβλ. IV, 30: « προσθήκας γὰρ δὴ μοι, ὁ λόγος ἐξ ἀρχῆς ἐδί- » ζητος. ἴδ. VII, 171., ἔνθα ἀντί τῆς λέξεως «προσθήκης» ὑπάρχει ἡ ἐκ- » φρασίς «παρενήχη τοῦ λόγου».

6) Διονύσι, Ἀλικαρν. πρὸς Γνάβιον Πομπηίον σ. 771. ἐξῆς.

καίως παραβάλλει τὸ προκείμενον ἱστορικὸν πόνημα πρὸς τὸ Ὀμηρικὸν ἔπος, συγγέει ἀφ' ἑτέρου τὴν ἐνέργειαν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ οὗτος, ὥστε ἡ εὐχερὴς παρατηρούμενη ὁμοιότης πολλῶ τῷ μέτρῳ ἐκτείνεται, ἢ ὅσον καταλαμβάνει πλάτος καὶ βάθος ὁ ἐπεισοδιακὸς ἐν αὐτῷ κόσμος. Τὴν δὲ πρὸς τὸ ἔπος ταύτην σύγκρισιν τοῦ ἡμετέρου ἱστορικοῦ ἔργου αἰτιολογεῖ πρὸ πάντων τὸ μὲν ἢ μεγαλοπρεπὴς, βραδεία καὶ ἀπὸ μεταβάσεως εἰς μετάβασιν χωροῦσα ἀφήγησις τῆς μεγάλης ἐκείνης πράξεως τοῦ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ἀγῶνος, τὸ δὲ ἢ ἐναργῆς τῶν εἰκόνων παραστάσις καὶ τέλος ἢ φυσικὴ χάρις καὶ ζωηρότης τῆς γλώσσης. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ περιεχόμενον τῆς Ἡροδοτείου Ἱστορίας παρουσιάζει καταπληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς ἀμφότερα τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη· αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ ἐν τῷ προοίμιῳ εὐθὺς ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ἐκδηλούμενος σκοπός, ὁ τείνων εἰς περιγραφὴν τῆς μεταξὺ Ἑλληνισμοῦ καὶ βαρβαρισμοῦ ἔριδος καὶ ἢ ζήτησις τῆς πρώτης ἀρχῆς τῆς ἔριδος ταύτης, ἀποτελεῖ πλήρη ὁμοιότητα πρὸς τὸ προοίμιον τῆς Ἰλιάδος· ἢ δὲ διήγησις τῶν θαυμάτων καὶ τῶν ἐκτάκτων, ἅπερ περικλείουσιν ἀπώταται τῆς οἰκουμένης χῶραι, ὑπενθυμίζει τῷ ἀναγνώστῃ τοὺς ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα ἐγκατεσπαρμένους μύθους.

Ἐκ τῆς ἐπικῆς ὁμοιότητος ταύτης ἐν τῇ ἀφηγησίᾳ κρατούσης γαλιάνης προκύπτει ἀπόκωσις τῆς ζωηρῆς ἐνιαχοῦ ἀναφανομένης, ὅπως καὶ ἐν τῇ τραγικῇ ποιήσει τῶν χρόνων ἐκείνων². Διότι ὁ Ἡρόδοτος διαβλέπει ἐν ταῖς περιπετείαις τῶν τε λαῶν καθ' ὅλου καὶ τῶν ἀτόμων ἰδίᾳ τὴν ἐκδήλωσιν θείας τινὸς δυνάμεως, πανταχοῦ ἀναφανομένης καὶ ἐνεργοῦσης· πλήρης δ' εὐσεβοῦς ὁρμῆς προσπαθεῖ δι' ἱστορικῶν ἀποδείξεων νὰ κυρώσῃ τὴν ἀλήθειαν ταύτην καὶ ἐν τῇ ἀποδείξει ταύτῃ εἴτε ἐκ γενικῶν, εἴτε ἐκ μερικῶν ὁρμωμένων ἀρχῶν, ἀποκτᾷ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐνιαίον τινα καὶ ἰδεώδη χαρακτῆρα, ὅστις οὐ μόνον δι' ὅλης τῆς παραστάσεως τοῦ κυρίου θέματος διήκει, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐπεισοδιακῶν πράξεων προσδιορίζει καὶ κανονίζει. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἡρόδοτος ἀνευρίσκει, ὡς προείρηται, εἰς πάντα τάνθρωπινα πράγματα τὴν ἐπενέργειαν τῶν θεῶν, καὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ δόγματός τούτου θεωρεῖ κυριώτατον τῆς ἱστορίας σκοπὸν³, διακρίνεται ἐντεῦθεν καὶ κατὰ πολὺ ἀφίσταται τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀπὸ τῶν συγγραμμάτων τῶν λοιπῶν λογογράφων καὶ ἰδιαίτατα ἀπὸ τοῦ ἔργου τοῦ Θουκυδίδου, ὅστις εἰς τάνθρωπινα συμβεβηκότα διαβλέπει μόνον ἀνθρωπίνας πράξεις⁴. Θάναλᾶμβανε δὲ πάντως τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ ὄνομα «Ἱστορικοῦ μυθιστορήματος»⁵, ἂν μὴ ἔφερε τὴν σφραγίδα εἰλικρινεστάτης ἐρεῦνης καὶ ἀληθείας εἰς ἄκρον ἀμερολήπτου.

IV.

Ἡ περὶ τοῦ θεοῦ ἰδέα παρ' Ἡροδότου.

Ἡ περὶ τοῦ θεοῦ καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον γὰρμῃ τοῦ Ἡροδότου, συμφωνοῦσα πρὸς τὰς θεωρίας τῶν ἐξοχωτέρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀνδρῶν, ἰδίως δὲ τοῦ Πινδάρου καὶ Σοφοκλέους, μετέχει τῆς τε ἀπλοϊκῆς καὶ ἀπερίττου πίστεως τοῦ καθ' Ὀμηρον ἀνθρώπου καὶ τῆς φιλοσοφικῆς ἢ εὐσεβιολογούσης γνώσεως τῶν μετὰ ταῦτα χρόνων. Καὶ δὲν τολμᾷ μὲν φανερῶς καὶ ἀπ' εὐθείας νάκησῃ τὸ πλῆθος τῶν θεῶν, τὰς μορφωθεῖσας ὁμοῦ παρ' Ἑλλήνων ἰδέας περὶ γεννήσεως, συγγενείας καὶ εἰδους ἐνὸς ἐκάστου τῶν θεῶν, θεωρεῖ ὡς αὐθαίρετα πλάσματα τῆς φαντασίας τῶν ποιητῶν (II, 53) καὶ ἀντιπαραβάλλει πρὸς τὰς καθαρωτέρας παρὰ Πέρσας περὶ θεῶν παραστάσεις⁷. Ψέγει οὐχί

βεβαίως ἀναφανδόν, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἰκανῶς ἐπαισθητὸν εἰς προδεκτικὸν ὄψθαλμόν, τὴν ἄσμενον τοῦ Διονύσου λατρείαν¹ καὶ τὸν ἀποδιδόμενον σεβασμὸν εἰς τὰ ἀγάλματα². Δὲν ἐκφράζεται ὁμοῦ ἀπροκαλύπτως καὶ ἀνεπιφυλάκτως οὐ μόνον διότι παρακωλύει αὐτὸν τὸ σέβας, ὅπερ τρέφει πρὸς πάντα τὰ ἦδη παραδεδομένα καὶ κρατοῦντα, ἀλλὰ καὶ διότι δυσπίστως εἶχεν ὁ λαὸς κατὰ πάσης τοιαύτης ἐκφράσεως. Ἐντεῦθεν δὲ πηγάζει ἢ περὶ τὸ κρίνειν μετριοπάθεια αὐτοῦ.

Καὶ ὁμοῦ ὅσα μᾶλλον ἀφίσταται καὶ διαφέρει ἢ περὶ τῶν θεῶν πεποίησις τοῦ ἱστορικοῦ ἀπὸ τῆς ἀπλοϊκῆς περὶ αὐτῶν πίστεως τοῦ τε καθ' Ὀμηρον ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του πλῆθους, τοσοῦτω ζωηρότερα, βαθύτερα καὶ εὐσεβεστέρα ἀποβαίνει ἢ πίστις αὐτοῦ περὶ μιᾶς τοῦ σύμπαντος δεσποζούσης καὶ διατακτικῆς θείας δυνάμεως, ἣν ὀνομάζει μὲν ἄλλοτε θεῶν ἢ θεῖον καὶ ἄλλοτε δαίμονα ἢ δαιμόνιον, οὐδεμίαν ὁμοῦ ἀποδίδει αὐτῇ ἐπωνυμίαν ἢ ὄνομα, ἐξ ὧν βραδύτερον ἀπεδόθησαν ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν θεῶν. Ἡ δὲ θεία αὕτη δύναμις, ὁ θεός, οὐ ἢ ἐκ τοῦ **τιθέναι** παραγωγῆ³ συμφωνεῖ πρὸς τὴν τοῦ συγχρόνου φιλοσόφου Ἀναξαγόρου⁴ θεωρίαν, καθ' ἣν «πάντων ὁμοῦ ἐόντων... ὁ νοῦς (ὁ θεός) ἐλθὼν αὐτὰ διεκόσμησε»⁵, ἀναφαίνεται ἐν μὲν τῇ φύσει ὡς σοφὴ τις καὶ περὶ τῆς ἰσοροπίας ὄλων τῶν δυνάμεων καὶ πραγμάτων φροντίζουσα πρόνοια, ἐν δὲ τῷ βίῳ τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων ὡς τραχεῖα μὲν, ἀλλὰ δικαία ἐπιμαρμένη. Ὁ θεός κατὰ τὴν δόξαν τοῦ Ἡροδότου ἀπολαύων αἰωνίου καὶ μακαρίου βίου, ὄρισε τοῖς ἀνθρώποις μέτρον ἀκριβὲς τῆς δυνάμεως καὶ τῆς εὐδαιμονίας αὐτῶν, ὅπερ οὐδεὶς ἐπιτρέπεται νὰ ὑπερβῇ, ὁ δὲ περιορισμὸς οὗτος ἀποτελεῖ τὸν συχνάκις παρὰ τῷ ἱστορικῷ ἀπαντῶντα φθόνον τοῦ θεοῦ, ὃν οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἐκάλουν Νέμεσιν θεῶν⁶. Πᾶν τὸ ὑπερβαῖνον τὸ σύνθηες καὶ ὀρισμένον μέτρον εἴτε ἐν τῇ φύσει, εἴτε μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, διαφθείρει καὶ καταστρέφει ὁ θεός, ὅστις οὐδαμῶς ἀνέχεται ἄλλον, ἐκτός ἑαυτοῦ νὰ ὑπερέχη καὶ μεγαλοφρονῇ⁷. Ἐὰν δὲ τῶν θνητῶν τις παραμείνῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον μεγάλως εὐδαιμονῶν, ἐπιτρέπει ὁ θεός τὸ τοιοῦτον ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐπενέγκῃ ἐπὶ τέλους πολλῶ καταπληκτικωτέραν τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ καὶ διαφθοράν· διὸ ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ προτιμᾷ ἐναλλαγὴν τινα εὐδαιμονίας καὶ κακοδαιμονίας ἢ ἀσυνήθη τῆς τύχης εὐνοίαν¹⁰. «Ὅ,τι δ' ἄσιαξ ὀρίσῃ ὁ θεός εἰς τὸν ἄνθρωπον συμφῶνως πρὸς τὴν αἰωνίως κρατοῦσαν ἐν τῷ κόσμῳ ἀρμονικὴν διάταξιν, ἀδύνατον οὗτος νάποψῆγῃ εἴτε ἐξ ἰδίας δυνάμεως, εἴτε διὰ ξένης βοηθείας»¹¹. Πολλάκις ἐξαιπατᾷ τὸν ἄνθρωπον ἐμβάλλων αὐτῷ ὑπερφηανίαν ἀλαζονικὴν καὶ ματαίαν ἐλπίδα, φράττει τὰ ὄρα αὐτοῦ οὕτως, ὥστε νὰ μὴ ἀκούῃ τὴν φωνὴν τοῦ παραινούντος φίλου, ἀποδέχεται μετὰ πικρᾶς εἰρωνείας τὴν θυσίαν αὐτοῦ, εὐχερῶς παραπλανᾷ αὐτὸν καὶ παράγει διὰ ποικίλων καὶ πολυσημάντων

1) II, 49. IV, 79.

2) 172.

3) II, 52: «ἐπωνυμίην δὲ οὐδ' ὄνομα ἐποίησεντο οἱ Πελασγοὶ» οὐδενὶ αὐτῶν (τῶν θεῶν)· οὐ γὰρ ἀκηχόεσάν κω. Θεοὺς δὲ προσονόμασάν σφας ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου, ὅτι κόσμῳ θέντες τὰ πάντα πρήγματα καὶ πάσας νομάς εἶχον...»

4) Ueberweg's: *Gesch. der Philos.* κτλ. I, σ. 80 «Anaxagoras aus Klazomenae (in Kleinasien) geboren um 500 v. Chr.»

5) Ueberweg's: *Philos.* κτλ. I, σ. 83.

6) III, 108: «καὶ κως τοῦ θεοῦ ἢ πρόνοια, ὡσπερ καὶ εἰκός ἐστι, εἶσα σοφί...»

7) I, 32: «Ἦ Κροῖσε, ἐπιστάμενόν με τὸ θεῖον πᾶν ἐὼν φθονερὸν τε καὶ ταρχῶδες, ἐπειρωτῆς ἀνθρωπῆζων πρηγμάτων πέρι». Πρβλ. III, 40: «ἐμοὶ δὲ αἰ σαὶ μεγάλαί εὐτυχίαί οὐ ἀρέσκουσι, ἐπισταμένῳ τὸ θεῖον ὡς ἐστι φθονερὸν». VII, 10, 5. «ἐπεὶ σφί ὁ θεός φθονήσας φθὸν ἐμβάλλῃ ἢ βροντήν». Καὶ VII, 46. «ὁ δὲ θεός γλυκὺν γεύσας τῶν αἰῶνα φθονερὸς ἐν αὐτῷ εὐρίσκειται ἔων».

8) Müller: *Ἱστορ. ἑλλήν. Φιλολ.* I, σ. 408.

9) Πρβλ. I, 34. VII, 10.

10) III, 40. — [καὶ θεῶν].

11) I, 91. «Τῆν πεπρωμένην μοῖραν ἀδύνατά ἐστι ἀποφυγεῖν» — αὐτόθι: «Ὅκ οἶός τε ἐγένετο παραγαγεῖν μοίρας». — III, 43: «ὅτι ἐκ κομίσει τε ἀδύνατον εἶη ἀνθρώπῳ ἀνθρωπὸν ἐκ τοῦ μέλλοντος γενέσθαι πρήγματος». Καὶ 65: «ἐστὶ πεπρωμένον τελευτᾶν». Ἰδ. καὶ VII, 17. Καὶ IX, 16: «Ὅ,τι δεῖ γενέσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ ἀμήχανον ἀποτρέψαι ἀνθρώπῳ».

1) Διονυσ. Ἀλικαρν. πρὸς Γνάϊον Πομπηΐον, ἔθ' ἀνωτέρω: «Ὁ μῆρου ζηλωτῆς γενόμενος (ὁ Ἡρόδοτος)» πρβλ. Λογγίνου περὶ ὕψους 13. «μόνος Ἡρόδοτος Ὀμηρικώτατος ἐγένετο».

2) Πρβλ. τὰ περὶ Κροῖσου, Ἀδράστου, Κύρου καὶ Τομύριος, Πολυκράτους, Φερετίμης, Ἐρμολίμου ἐξιστορούμενα.

3) Müller: *Ἱστορ. ἑλλήν. Φιλολ.* I, σ. 409.

4) Müller: *Ἱστορ. ἑλλήν. Φιλολ.* I, σ. 409. — Ἐναργεστάτην ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν δύο ἱστορικῶν, τοῦ Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου ἴδ. E. Curt. *Gr. Gesch.* II, σ. 287.

5) Herder: *Briefe zur Forderung der Humanität, werke VIII*, 105.

6) H. Stein: *Herodotos: Einl.* σ. 36.

7) I, 131: «ὅτι οὐκ ἀνθρωποφρέας ἐνόμισαν (Πέρσαι) τοὺς θεοὺς κατὰπερ οἱ Ἕλληνες εἶναι».

όνειρων, ἢ δι' ἀμφιδόλων χρησμών, οἵτινες ἐνῶ εἶνε προφητεῖαι ἀποτρεπτικαὶ ἁμαρτημάτων καὶ ὑψηλοφροσύνης, μεταβάλλονται διὰ τὴν διδασκαλίαν εἰς παρατρεπτικὰ μηχανήματα παρ' ἐκείνοις, ὅσοι μετ' ὕβρεως καὶ αὐθαθείας ἐπιχειροῦσιν εἰς ἐρμηνείαν αὐτῶν¹. Ὡς δὲ κατὰ πάσης ὑπερφροσύνης φθονερῶς διακείται τὸ θεῖον, οὕτως ἐκδικεῖται καὶ τιμωρεῖ πᾶσαν ἠθικὴν παράδειον, ἥτοι ἁμαρτίας ἀνθρώπων καὶ παραπτώματα. Πᾶσα τιμωρία ὑπὸ τοῦ θεοῦ πεμπομένη εἶνε συνέπεια ἁμαρτημάτων καὶ τὰ ἐγκλήματα τῶν προγόνων ἐκτίουσιν οἱ ἀπόγονοι². Ὁ τῆς ἀναποδόσεως νόμος ἰσχύει καὶ κανονίζει τὰς τε τῶν λαῶν καὶ τὰς τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων πράξεις· ἐντεῦθεν δὲ πολλοὶ ἀθῶοι ὄντες πάσχουσι, χωρὶς οὐδαμῶς νὰ λαμβάνῃ τοῦτο ὑπ' ὄψει ὁ ἐξωργισμένος θεός³, ὅστις πατάσσει καὶ αὐτὰ τὰ ὄργανα τῆς ὀργῆς του, ὅταν ὡμῶς ἁμαρτάνωσιν ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν θυσίαις⁴ καὶ ἐπιβάλλει δικαίαις μὲν, ἀλλὰ δεινότητάς τιμωρίας⁵. Τὸν ἀσθενῆ ὑποστηρίζει καὶ βοηθεῖ πρὸς ἱκανοποίησιν καὶ ὁσάκις ὁ ἰσχυρὸς ἀπειλεῖ νὰ καταβάλῃ καὶ κατασυντρίψῃ αὐτὸν ἐν ἀνίσῳ ἄγωνι, ἐπιπροστίθεται πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἀδυνάτου καὶ ἐπιφέρει τὴν ἰσότητά μεταξὺ τῶν διαμαχομένων⁶. Ὅ,τι βούλεται ἢ ὅ,τι μέλλει συμβῆναι ὑποδηλοῖ τοῖς ἀνθρώποις διὰ φθοερῶν καὶ ἐκτάκτων τῆς φύσεως φαινομένων, τῶν ὄνειρων καὶ τεράτων, ἢ διὰ τοῦ ἐν-θέου στόματος προφητῶν καὶ μάντεων⁷.

Ἡ αὐστηρὰ αὐτὴ καὶ σχεδὸν μελαγχολικὴ περὶ τοῦ κράτους τῶν θεῶν γνώμη τοῦ ἱστορικοῦ αἰτιολογεῖ βεβαίως τὴν παρ' αὐτῷ κρατοῦσαν ὅλως ἐπιφυλακτικὴν περὶ θεῶν πράξεων κρίσιν⁸. Μεμνημένος δὲ τὰ ἐν Σαμοθράκῃ καὶ Σάδ⁹, περὶ ἐκείνων μόνον ποιεῖται λόγον, ὅσα ἀναποδράστως ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν κατανόησιν τῆς συνεχείας τοῦ ἔργου αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ἀκόμη, τὰ ὅποια ἀναγκάζεται ν' ἀφηγηθῆ περὶ θεῶν ἢ ἡρώων, ἐπιμελῶς ἐξαιτεῖται παρ' αὐτῶν συγγνώμην¹⁰.

Τάνθρωπινα ὅμως πράγματα ἀείποτε καὶ πανταχοῦ κρίνει μετ' ἀνεκτικῆς ἐπιεικειᾶς μετέχει καὶ αἰσθάνεται πάντα¹¹ καὶ μετὰ ψυχικοῦ ἄλγους ἐξετάζει καὶ θεωρεῖ τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν βραχύτητα τοῦ κατ' ἀνθρώπων βίου, οὐ ἢ διάρκειαν τοσοῦτο μικρὰ καὶ οὕτως ὑπέρπλευσεν παντοδαπῶν ἀσθενειῶν καὶ ἀτυχημάτων, ὥστε ὁ θάνατος ἀποδαίνει ἢ μόνη ἐπιθυμητὴ καταφυγὴ¹². Οἱ θνητοὶ δὲν παραμένουσιν ἀνευ δεινῶν καὶ κακότητος ἐν τῷ κόσμῳ, τοὺς ἰσχυροτέρους ὅμως καὶ ἐξοχωτέρους προσβάλλουσι πάντοτε τὰ μεγαλειότερα δεινὰ¹³· διότι ὁ κύκλος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων περιφερόμενος δὲν ἐπιτρέπει ἀείποτε οἱ αὐτοὶ νὰ εὐτυ-

χῶσιν¹, αἱ δὲ τύχαι τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων μεταβάλλονται. Μεγαλεῖον καὶ εὐδαιμονία ἔρχονται καὶ παρέρχονται καὶ οὐδὲν διαρκές καὶ ἔμμογον παραμένει². Διὰ τοῦτο δὲ δὲν ἀπατᾷ τὸν ἱστορικὸν ἢ προσωρινῆ τῶν πραγμάτων κατάστασις, ἀλλ' ἐξετάζει μετ' ἴσης ἐπιμελείας τὰ παρελθόντα καὶ τὰ ἐνεστώτα μεγαλεῖα, τὰ δὲ μικρὰ καὶ μεγάλα τὴν αὐτὴν ἔχουσι δύναμιν παρ' αὐτῶ³. Πάντων δὲ κάλλιστα καὶ χαριέστατα ἀποδεικνύει ὁ Ἡρόδοτος τὴν ἐαυτοῦ εὐλάβειαν πρὸς τὴν Νέμεσιν, συνέχων καὶ καταστέλλων ἐν ἐαυτῷ τὴν υπερηφάνειαν, ἣν ἠσθάνετο φύσει πᾶς Ἕλληνας ἐπὶ τοιοῦτοις ἐθνικοῖς κατορθώμασι. Καίτοι δὲ οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσίας ἐξ ὕβρεως καὶ ὑπεροψίας ἄγονται εἰς τὸν ὄλεθρον, οἱ δ' Ἕλληνες ἐπὶ τέλους ἀναδεικνύονται νικηταί, ἐν τούτοις ὁ Ἡρόδοτος οὔτε τοὺς βασιλεῖς, οὔτε τὴν Ἀσίαν καταφρονεῖ, ἀλλὰ σέβει τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ἐκάστου λαοῦ⁴ καὶ τιμᾷ καὶ θαυμάζει τὴν Ἀσίαν ὡς χώραν ἐξ ἀρχαιοτάτου πολιτισθεῖσαν. Τούναντίον δὲ οὐδέποτε ἐγκωμιάζει τυφλῶς τοὺς Ἕλληνας καὶ τάνδραγαθίαματα αὐτῶν, ἀλλὰ διαρρηδὸν ὁμολογεῖ πολλαχοῦ ὅτι ἡ εὐνοια τῶν θεῶν μᾶλλον καὶ ἄλλα ἐξωτερικὰ περιστατικά ἐσώσαν τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῶν κινδύνων, ἢ ἡ σύνεσις αὐτῶν καὶ ἡ γενναϊότης⁵.

Ἡ τάσις αὐτῆ τοῦ ζητεῖν καὶ πανταχοῦ ἀνευρίσκειν τὴν ἐπενέργειαν θεῶν δυνάμει ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων τυχῶν, ἢ ἰδιόζουσα μᾶλλον εἰς θεολόγον καὶ ποιητὴν, ἢ εἰς ἱστορικόν, ἐβλάψεν βεβαίως τὴν ἱστορικὴν τοῦ ἀνδρὸς κρίσιν· διότι οὐ μόνον παρεκάλυπεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσδῇ πολλάκις καὶ ἐρευνᾷ τὴν ἐσωτερικὴν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων συνάφειαν, οὐ μόνον ἐξησθένωσε τὴν προσοχὴν τοῦ συγγραφέως καὶ ἠμβλῆνε τὸ διαφύρον περὶ ἐξέχοντάς τινες χαρακτῆρας τῶν δρώντων προσώπων, ἀλλὰ καὶ ἐπέβαλεν αὐτῷ καὶ ἐξηνάγκασε νάποδέχηται πολλάκις καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ἀνωτέραν τινὰ δύναμιν, ὅπου προχειρότατοι λόγοι εἰς φυσικὴν τῶν γεγονότων ἐξηγήσιν⁶. Τοὺς δὲ χρησμούς πολλῶ τῷ μέτρῳ πιστεύει, ἢ ὅσον ἀπῆται ἢ δεισιδαιμονία τῶν χρόνων ἐκείνων⁷ καὶ συνήθως συνδέει μετὰ μεγάλων συμβεβηκότων σπάνια καὶ ἰσχυρὰ τῆς φύσεως φαινόμενα, ἅπερ ἀποδέχεται τῇ ἐπινεύσει τῶν θεῶν γενόμενα⁸.

(Ἐκολουθεῖ).

ΤΑ ΚΕΛΛΙΒΑΡΑ (ΚΕΛΒΕΡΙ)

Α'.

Ἡ τοποθεσία τῶν Κελλιβάρων καὶ αἱ ἐν αὐτοῖς ἀρχαιοότητες.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰκονίου καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς Καισαρείας παρὰ τὰς ὑπὸ Νεζεζὶ δαγῆ (νῦν Νεζεζὶ δαγῆ καλουμένον) ὁρίζονται τὰ εἰρηπία τῆς πάλαι διαλαμψάσης ἐπιδοκίης Ναζιανζοῦ, πατρίδος τοῦ μεγάλου ἐν τοῖς πατράσι τῆς Ἐκκλησίας Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ἐπὶ τῶν εἰρηπίων τούτων κεῖται νῦν μικρὸν καὶ ἀσήμαντον χωρίον, ὑπὸ Ὄθωμανῶν ἀποκλειστικῶς οἰκούμενον καὶ διασῶζον ἐν αὐτῷ τὰ εἰρηπία δύο ἐκκλησιῶν. Ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους σώζεται ὁ ἱερός ναὸς τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

1) I. 207. «ὡς κύκλος τῶν ἀνθρωπίνων ἐστὶ πραγμάτων, περιεφρόμενος δὲ οὐκ ἐξ αἰεὶ τοὺς αὐτοὺς εὐτυχεῖν.»

2) I, 5. «τὴν ἀνθρωπίνην ὄν ἐπιστάμενος εὐδαιμονίην οὐδαμὰ ἐν τούτῳ μένουσαν ἐπιμνήσκει ἀμφοτέρων ὁμοίως.»

3) I. 5.

4) III, 38.

5) Müller: Ἱστορ. Ἑλλην. Φιλολ. I, σ. 408.

6) VI, 84.

7) VIII, 77. «Χρησιμοῖσι δὲ οὐκ ἔχω ἀντιλέγειν ὡς οὐκ εἰσὶ ἀληθῆς...»

8) I, 59, 78. III, 40, 453. IV, 79. VI, 27. VII, 57. IX, 400, 420.

1) Müller: Ἱστορ. Ἑλλην. Φιλολ. I, σ. 408.

2) I, 43. «Τίσις ἦξει ἐς τὸν πέμπτον ἀπόγονον Γύγωω· Καὶ 91: «Κροῖσος δὲ πέμπτου γονεὶς ἁμαρτὰ ἐξέπλησε». VI, 86· ἐν τῷ χρησμῷ, ἔθη «χραιπνὸς δὲ μετέργεται». Πρὸς VII, 137.

3) II, 12. «ὅλους πανωλεθρῆ ἀπολόμενοι καταφανῆς τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις ποιήσωσι. ὡς τῶν μεγάλων ἀδικημάτων μεγάλα εἰσὶ καὶ αἱ τιμωρίαι παρὰ θεῶν».

4) III, 126.

5) I, 167. IV, 205.

6) VIII, 13. «... ἐποίησέ τε πᾶν, ὅπως ἂν ἐξισωθεῖ τῷ Ἑλληνικῷ τὸ Περσικόν, μηδὲ πολλῶ πλέον εἶη».

7) I, 62, 78, 210. III, 10. V, 55 ἐφεξῆς. VI, 27, 98. VII, 12, 57. VIII, 65. IX, 100 καὶ ἀλλαχῶς.

8) II, 3. «Τὰ μὲν νῦν θεῖα τῶν ἀπηγημάτων, οἷα ἤκουον, οὐκ εἰμὶ πρόθυμος ἐξηγήσθαι· ἐξω ἢ τὰ οὐνόματα αὐτῶν μόνον...» καὶ 95· «τὰ θεῖα πρήγματα ἐγὼ φεύγω μάλιστα ἀπηγέσθαι»· καὶ ἀλλαχοῦ. Περὶ τοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἡροδότου κρατοῦντος θρησκευτικῶς χαρακτῆρος ἴδε E. Curt. Griechische Geschichte: I, σ. 505.

9) II, 51, 171.

10) II, 45. «καὶ περὶ τούτων τσαυτὰ ἡμῖν εἶποῦσι καὶ παρὰ τῶν θεῶν καὶ παρὰ τῶν ἡρώων εὐμένεια εἶη». 46. «οὔ μὴ ἦδῶν ἐστὶ λέγειν». 171. «καὶ τῆς Δήμητρος τελευτῆς πέρι εἰδότε μοι εὐστομα κείσθω.»

11) Διονυσ. Ἀλικαρνασ. Πρὸς Γνάτιον Πομπήιον, σ. 774: «Ἡ Ἡρόδοτος διάθεσις ἐν ἅπασιν ἐπιεικής, καὶ τοῖς μὲν ἀγαθοῖς συνηδομένη, τοῖς δὲ κακοῖς συναλεῖστα».

12) I, 32. VII, 46. «εἰσῆλθε γάρ με λογισάμενον κατοικεῖται, ὡς βραχὺς εἶη ὁ πᾶς ἀνθρώπινος βίος.»

13) VII, 203. «εἶναι δὲ θνητὸν οὐδένα οὐδὲ ἔσσεσθαι, τῷ κακῶν ἐξ ἀρχῆς γινομένῳ οὐ συνεμίγη, τοῖσι δὲ μεγίστοισιν αὐτῶν μέγιστα.»